

HETEN

Autók haladtak észak felé.

Bár december közepén járt az idő, havat nem lehetett látni, még az őszi esőzés is elmaradt. Csak a nap sütött hetek óta, s így déltájt még meleg is volt. Az út szeszélyes kanyarulatait lomhán követő porfelhőben, az árokhoz közel, munkásemberek mentek kettesével. Sűrűn köpködtek: szó ritkán esett. A mintegy húsz kilométerre eső Nárjáról jöttek, a hadiüzemből.

Sokró András arcát vastagon megülte a por. Az egyhangúan emelkedő és süllyedő bakancsok látása elernyesztette lelkét. Az erős autózúgás, meg az örök vezényszava csak a füléig jutott. Mindez a külvilághoz tartozott, s így lett volna ez napestig, ha torlódás nem támad. Elöl egy tank motorja felmondta a szolgálatot, jó darabig keringett, míg végül megállt.

Andrásék ezt nem látták. Talán egy kilométerre lehettek onnét, de a bal eset őket is érintette, mert meg kellett állni az autóknak, a menetelő katonáknak és munkásoknak. Az örök ordítózza szaladgáltak, de az emberek rögtön az árokpartra húzódtak, s leültek. Zoknijukat, kapcájukat igazgatták, s nagyokat húztak a vizesüvegekből. András is kifűzte bakancsát, lehúzta, s leverte róla a port, majd óvatosan markolászni kezdte a lábát. Ásítózott, majd faldalmas-kéjesen sziszegett.

— Béla, — fordult barátjához. — Én olyan fáradt vagyok, hogy itt helyben el tudnék aludni. Egész este gödröt ástunk az asszonnnyal. Olyan betont vágtam fel, hogy csak úgy szikrázott. Alig aludtam valamit.

— Mi már egy hete eldugtuk a ruhát, de én a kamrában ástam meg a lyukat. Ott könnyebb volt, — mondta Béla és sunyin nevetett hozzá, majd megkérdezte:

— Lebetonoztad?

— Nem! Téglákat raktunk föléje. A téгла nem gyanus.

— A fenét! Dehogynem. — Úgyis megtalálják, ha nagyon akarják. Én csak abban reménykedem, hogy nem lesz rá idejük. A lyukat is csak azért ástam meg, mert Mariska nyaggatott vele.

Elhallgattak, mert az egyik ör mellettük sétált el. Karjukkal átfogták térdüket, s figyelmesen vizsgálták a vidéket. A tömör fenyőerdő alatt vonat kapaszkodott felfelé, s bár három mozdony húzta, alig-alig mozdult előre. A mozdonyokból kivágódó füst fátyolként terjedt szét, s könnyedén lebegett a vasútementi fák felett. Mikor közelükbe ért a szerelvény, András meglökte barátját, s a vagonok felé intett:

— Nézd! A gépek!

Béla hosszasán bámult a kanyarban eltűnő fékbódés kocsik után, s vállát vonva így szólt:

— Mit csináljunk? Megy.

— Megy, — erősítette András — Azt hiszem, a mi gépeink voltak.

— Én úgy hallottam, hogy azok lefelé mentek, amikor még lehetett, — ingatta fejét csendesen Béla és zsebkendőjét vett elő. Megtörölte vékony, hosszú orrát, majd halkán káromkodott egyet. — ...vályogot köp az ember!

András már nem figyelt oda. Hazafelé bámult, mert még ide kéklött a Nagy hegy, de már nagyon messziről. Kezdtet beleveszni a levegőégbe.

* * *

Már csak az út két oldalán húzódo dombok tetején sütött a nap, mikor egy nagyobb város, Röge határába értek. Közvetlen a RÖGE feliratú tábla mellett, az első házaktól mintegy száz méterre csárda állt, amolyan útszéli vendégfogadó. Magas, cserepes tetején gyorsan kúszott felfelé az árnyék; udvarán, a kerekcs

kút mellet katonák ácsorogtak, ittak, nevetgéltek. Az ütött-kopott ajtó mögött tiszték vitatkoztak.

A csárda előtti diófán akasztott ember lógott. Fején siltes bőrsapka, lába alatt néhány téglá hevert. Ruházata egyszerű munkásra vallott. Szakállas arca felismerhetetlenné torzult.

Megszökött.

Mindenki tudta ezt, aki elment mellette. Rövid pillantást vetettek rá, majd elfordultak, s tünődve vizsgálták a porzó utat. Sokró Andrást annyira megbabonázta a szélben lassan himbálódzó emberi test, hogy még a házak között is őt látta. Felsőhajtott:

— Felakasztották...

Már a rögei szúk utcákon jártak, meredektetejű házak között. Gondozott teret szeltek át éppen, s a parkot diszító fenyőfák meghitt zúgokat varázsoltak elő, a hazaihoz hasonló igazi nyárjai erdőt, ligetet.

— Nagy gödröt kell majd ásni neki, hatalmas ember volt — morfondírozott tovább Andris.

— Látod, nem ér itt semmit az erő! Kicsinek kellene lenni, egernek, hogy elbujhatnánk, — dörmögte Béla.

András nem válaszolt. A szakállas arc eltűnt ugyan előle, de nyugtalan érzés kerítette hatalmába, ami még a laktanyává alakított iskola udvarára is elkísérte. Itt kemény, katonás vezényszavak terelgették őket jobbra-balra a tantermekbe, ahol padlóra hintett, laposrafeküdt szalma várta elgémberedett testüket.

* * *

Ejfélfelé morgó Liberátorok jöttek, s a visszavonuló hadseregbe bombákat szórtak. Sztalingyertya világította meg kísérteties fénnel a vidéket, a házakat, az utcán, udvaron heverő emberi testeket.

András egy fa mögött feküdt. Szorosan hozzátapadt a földhöz, s csak akkor emelte fel fejét, amikor a zúgás elhalt, de akkor is óvatosan, éppen csak annyira, hogy valamit lásson, de a fa még takarja. — Csoda, hogy megmaradtam, — állapította meg magában, s megtapogatta kezét-lábát, hogy épek-e, mert úgy hallotta, hogy az apróbb hússebet nem érzi rögtön az ember. Aztán Bélát kereste szemével és kezével, mert nyögni hallotta őt. Négykézláb csúszkált, s elég hosszú idő telt el, amíg megtalálta.

— Veled mi van? — kérdezte András.

— A lábam rettenetesen fáj. Rámzuhant valami.

— Várj csak! Mindjárt megnézem — szolt András és felállt, hogy segítsen barátján, de ebben a pillanatban gépfegyverropogás hallatszott, s a világító lövedékek éles vonalakat húzva csaptak az udvarra. András földre vágta magát, s kétségbeesetten hallgatta a sebesültek megújuló ordítozását. A mélyrepülésben támadó vadászgép üvöltése alig halt el, amikor egyre közelebb bombarobbanások dörögtek. András felkapta a légnyomás és arrébb dobta. Amikor magához tért, Bélát kereste, de ahol Béla feküdt, bombatölcsér ásitott. András feje enyhén remegett, s nagyon rosszul érezte magát. hányinger kínozta. A holtak között botorkálva csak egy rémült és konok gondolat volt világos benne: Nem! Nem megy tovább!

Körülfesett a bukdácsoló fények között. Szeme kifordult az erőlködéstől, szája kinyílt, sebesen kapkodta a levegőt. homlokán csomóba futottak a ráncok. Így figyelte egy darabig, s mikor úgy érezte, hogy nem látják, beoldalgott a romok közé, s elnyelte alakját az éjszaka.

* * *

Elmaradtak a fák, s így világosabb volt azon a keskeny földdarabon, mely kerítésük és az erdő között húzódtott, s ezért nyugtalan lett.

Megállt a kerítés mellett, figyelt.

Az udvar árnyai alig mozdultak. Nyugodt, lassú szél fújt a csillagfényes éjszakában. Az utcai lámpa komótosan lengett: hosszú drótlán, bágyadt fényt szórva az utca idelátszó szélére. Néha egy-egy ajtó nyílt a szomszédokban, s idáig hallatszott minden nyugtalan figyelmeztetés: «Oltsd el a villanyt, te!»

Nem messzire a házától, kissé lejjebb a völgyben magasodott a gyárkémény, meg a kohó. Nézte a házat, amit még nagyapja építtetett. Jó erős téglából, patakából szedett kövekből. Vár volt ez: Andrásék háza, otthona, kerttel, kamrával, kerekeskúttal és a fagy elől földbe hajtott két új rózsafával. A bal szomszéd felől ribizlibokrok, jobboldalt két szilvafa. Ahogy bámult, s szemét meresztette, hirtelen höhullám futott végig rajta, s halántékát tapintva, tényleg forrónak érezte fejét. — Úgy látszik, megfáztam, — gondolta. Sokat nem foglalkozhatott magával. Lépések hallatszottak. Németek jöttek, akiket messziről elárult hangos beszédük. Az ő házába jöttek. Élesen nyikordult a deszkakapu, s hamar eltűntek a pillanatra megvilágosodó szobanjító mögött, mely régi divat szerint közvetlenül az udvarról nyílt, a tornácra.

András csak bámult. Az előbb óvatosságot kényszerített magára, de nem gondolta volna, hogy németek vannak náluk beszállásolva.

— Németek...!

* * *

— Jó lenne beszélni az asszonnyal. — s képzeletében már át is ölelte. Annyira erőt vett rajta az asszony testi közelségének emléke, hogy szeme elhomályosodott, s meg kellett fogózkodnia a kerítésben. Pár pillanatig tartott ez az érzés, hogy aztán nagyon parancsolóan támadjon rá a gondolat: beszélnem kell vele! — s belül került. A szilvafák alatt osont, meghajolva, mint egy tolvaj. A konyhaablakhoz érve, a fal mellé állt. Remegett, hiszen akármelyik pillanatban kijöhet egy német. Mégis leküzdötte félelmét és óvatosan kopogott az ablakon. Nemsokára archérével érezte Mariska arcának simaságát, kezével az asszonyi formák melegét, gömbölyded tökéletességét, fojtogató, párás gyöngédségét.

Mariska sirt, amikor meglátta reszketőfejű urát, s remegve csókolta, simogatta. De nem sokáig, mert kopogtak az ajtón: András gyorsan az éléskamrába ugrott.

A katona sőt kért, almát hozott a gyerekek és nevetve szólongatta az asszonyt, de Mariska hamar feltalálta magát, s a kissé sápadt arccal alvó gyerekekre mutogatva, így szólt:

— Kran... Pszt... Kran... Pszt...

Az SS mosolygott a rosszul ejtett német szón, s miközben kijavította, már húzódtott is kifelé. Alighogy becsukódott az ajtó és előjött András, felesége magyarul kezdte:

— Tudod, ez nem is olyan fiatal, mint a többi. Nem is igazi német. Tegnapelőtt, amikor ideszállásolták őket, megvédett egy húszéves tacska tolakodásától...

Gyerekes bizalommal, gyerekes csodálattal néztek egymásra. Aztán Andris megint magához húzta Mariskát és sokáig ölelte. Csend volt, csak a szomszéd szobában éneklő németek szomorú nótája hallatszott halkán.

* * *

A kimerülten alvó András erőszakos rángatásra ébredt.

— Hallod? — kérdezte Mariska.

A férfi vizet kért. Remegő kezéből, összekoccanó fogai közül több mint a fele a földre csorgott. Értelmetlen arccal hallgatta az asszony jajongását. De mikor kézigránátok robbantak, megértette, hogy itt szörnyű baj van, valamit tennie kell, talán már el is késett. Karkodva húzta fel bakancsát, majd nadrágját, kabátját segítette rá az asszony. Mikor elkészült, óvatosan kilestek az ablakon.

A hegy felől villantak a lövések, arra rohantak a katonák. Andor fogvaccágása nem akart alábbhagyni, feje lassan mozgott jobbra-balra, mindig a torkolattűz felé.

Az asszony sirt. András magához ölelte.

— Ne félj!

— Mi lesz most veled, Andor? — nyögdécselte a síró nő.

— Ne félts engem! Tudok egy jó helyet bent a gyárban, még nagyapa mutatta.

— Jaj, a gyárba még. Ne menj oda, azt kutatják, még felrobbantják.

— Hova mennék, hová mehetnék?

— Anyádék biztos befogadnának.

— Ott talán nem kereshetnek? — hangzott a férfi kérdése. — S ha ott fognak, őket is agyonlövök. Nem! Tudom, mit csinálók. Csak az a fontos, hogy te ne sirjál, — felemelte az asszony arcát, két reszkető keze közé fogta, s biztosan mondta:

— Jó helyem lesz ott. Vigyázok magamra.

Megveregette az asszony vállát, szépen megsimogatta, mint régen, udvarlása idején, majd megfogta zsákját, sapkáját szemére húzta, s elindult megint.

* * *

Életveszély lesett rá minden ház mögül, s ezért inkább a kerteken keresztül igyekezett célja felé, a Lyukba, mert így nevezte magában jövődő napjainak óvóhelyét. A harmadik kerten is szerencsésen átjutott, végre előtte volt a gyárkerítés.

Megállt s körülnézett, mert egy eléggé világos utcán kell majd keresztülválnia, ha be akar jutni. Az üzemek fűrészfog-tetői jobbkéz felől a sötétbe olvadtak. Balról a kohó tornya emelkedett, előtte pedig a kémény. Nyolcvan méter magas építmény, melynek tetején talán nem is lehet megállni, mert az leng jobbra-balra, mint a nádszál, bár ebben nem volt biztos, de ahogy szeme alulról felfelé végigkúszott a modern piramison, hitt ebben a furcsa lengésben.

Nem füstölt.

A kémény, melyből, mióta az eszét tudja, mindig dőlt a füst, s néha koromfeke te felhő ült a tetején. — most nem füstölt. A levegő sem remegett torka körül.

Fázósan húzta össze nyakán a gallért, s megint megérezte, hogy hőhullám szalad végig testén. — Sietnem kell, fáradt vagyok! — gondolta, s már a gyárkerítés mellett hasalt, mert úgy emlékezett, hogy egy helyen be lehet csúszni a föld és a deszkák között. Az utca ott kanyargott a gyár mellett, s merészség kellett a keresgéléshez.

Autó jött.

Meglapult egy kis mélyedésben, mozdulatlanán, szürkévé vált, mint a por az utcán, de alig tűnt el a kanyarban az autó halvány fénye, már folytatta a keresést.

* * *

Visszaeresztette a Lyukat záró nagy vaslapot, s egy pillanatra felvillantotta öngyújtóját. A nagy, sajátkészítményű sárgaréz gyújtó szépen gravírozott testén vakítóan vibrált a remegő láng. Mintegy 4 méter hosszú, embermagasságú, ajtószélességű helyet látott. Nagy halom kóc hevert a sarokban, amit gyorsan eligazított. Elfújta a lángot s a kóca húzódott. Kívánta a fekvést, szemhéjai rögtön lecsukódtak. Féloldalt fordult, s fázósan összekucorodott, de nemsokára nagyon melege lett. Annyira, hogy nagykabátját, amellyel takarózott, lejjebb kellett tolnia. Ekkor meg fázott.

— Dolgozik bennem a láz, — gondolta —, de most már jó, most már rendbejövök, mert nyugodtan lehetek.

Az elalvás előtti mozdulatlanság kellemesen elszibbasztotta. Teste könnyűvé vált, mintha szelleme elkülönülne a kéztől, lábtól, törzstől. Lázás, álomszerű,

fura képekben elevenednek meg az elmúlt napok eseményei, messziről, egyre messzebről, mint halk dallamok, amelyek mögött a csillagos ég sziporkázik.

Egy boltba jutott, mely cifra volt, s arannyal gazdagon kivert szélű polcon halmozódott benne az árú. Ő a pulthoz lépett s csendesen szólt a főnökhöz:

— Kérek ezer darab embert.

A tulajdonos izgatottan ugrált a polcok és a pult között, s nyáladzó szájjal dicsérte árúját:

— Ime, milyen szép kisiú. Göndör, kékszemű. Ez itt egy vacak cipész, csirízságú, de olcsón adom. Ez a lány jótestű, bizony ez drágább, de ha nem kell, ott az anyja, még egészen fiatal.

András elutasító kézmozdulatot tett, mire a főnök másik polchoz lépett.

Ezt a szakállast kéri? Bőrsapkában van. Jó a ruhája is, de én csak a sapkát számitom fel.

— Na ne mondja, — gúnyolódott András. — Különben adja csak ide. jó lesz ez nekem, majd hazaviszem.

S kézenfogta a Bőrsapkást, vezetni kezdte végig a gyáron, a gépek között, le a Lyukba, a kócba, s altatta sokáig, míg végül ő maga is elaludt.

* * *

Nehezen ébredt. Szemét nyitni próbálta, de úgy érezte, hogy jobb, ha behúnyja, jobb ha nem mozdul, ha úgy marad, ahogy van, a kócon, nagykabátja alá húzódva, ahol jó meleg van. Próbaképpen azért kidugta a kezét, de hideget érzett, s ezért még szorosabbra húzta magán a kabátot.

Telt az idő. El is szenderedett, s csak jó idő múlva eszmélt újra. Kinyitotta szemét, hátára fordulva kinyújtózta elgémberedett lábát. A Lyukat elzáró vaslap két szélén gyenge fény szűrődött be. Aránylag jól lehetett látni. Hirtelen ijedtség markolta meg szívét, mert eszébe jutott, hogy éjjel horkolni szokott. Feleségének gyakran kellett figyelmeztetnie, hogy forduljon oldalra.

— Mi lenne, ha az őt éppen felettem állna meg? Elvesznék, mert rögtön kiderülne, hogy katonaszökevény vagyok — s már meg is jelent előtte a Bőrsapkás ember.

Amilyen gyorsan rárontott a rettenet. olyan sebesen el is párolgott, eszébe jutott, hogy a Lyuk távol esik minden forgalmas helytől, jól megbújik a C. üzem egyik sarkában, a közelben nincs ajtó. Nagyon szerencsétlennek kellene lennie ahhoz, hogy az őrség éppen ott kezdjen kotorászni a rozsdás alkatrészek és kimustrált kiségek között.

Felült.

Mozdulatára surranó nesz hallatszott, s két kis szürke árnyék szaladt a hideg betonon.

Zsákjára gondolt.

Az ennivalóra.

Ha azt megrágták, itt koplalhat, ameddig bír. De a kitapogatott zsákot akár-hogy forgatta, sértetlennek bizonyult.

Szalonnát vágott, hozzá nagy szelet kenyeret, meg egy kis lábasból nyers savanyúkáposztát vett, amit nagyon szeretett. Evett. A káposztáról Mariska jutott eszébe, s látta a gyalunál állni. A gyaluról a készközörlésre röpönt gondolata. A késeket papírba csavarva hozta be a gyárba, ahol pillanatok alatt elkészült vele, de az inas nagyon közel hajolt a köszörlőhöz és szemébe pattant egy szikra, ami nagyon fájhatott neki, mert csak nyögött és szorította. Valahogy mégis rendbejött a fiú, de másnap, mikor vigyorgott az eseten, András ráordított:

— Mit vigyorogsz, te szerencsétlen?

— Nem vigyorgok segéd úr, — válaszolta Palika. az inas.

— Még hazudsz is? — kérdezte András elképedve, s alaposan nyakonvágta

És erről az inasról az álombeli inas is eszébe jutott. Őt kergette, az alacsony Palikát, aki a sok olajos kócot nem a szemétre vitte, hanem a Lyukba hajigálta, de észrevette és rákiabált:

— Ezt szagoljam én, te bitang? Ezt? Fáradt leszek, mikor a Lyukba megyek, s te bűdös kóccal tömöd az alját?

Az ijedt fiú hebegett és tiltakozott, de már nem emlékezett arra, hogy hogyan is fejeződött be az álom. Erőltette az agyát, hogy mit mondhatott a gyerekek, de csak nem jutott eszébe.

Megtörölte nagypengéjű bicscáját, majd becsukta. Aztán rátette a kislábosra a fedőt, s lekötötte a fülekhez, ami nagyon nehezen ment, majd mindent visszarakott a zsákba. Hogy elkészült, szomjas lett. A savanyú káposzta, meg az eléggé sós füstölt szalonna vizet kívánt. Egy pohár vizet, vagy két pohár vizet. Esetleg csak egy pohár vizet, de vizet!

De víz nem volt a Lyukban egy gyűszűvel sem.

Minél inkább múlt az idő, annál szomjasabb lett, annál mohóbban tudott volna inni.

— Hiába, éjszakáig nem is gondolhatok rá, — dünnyögte, de azért csak gondolkozott s eltervezte, hogy merre megy majd, merre fordul, hogy ne lássák, hogy elérje majd a csapat, hogy ihasson. Még edényt is akart szerezni, amiben tartalékot hozna, mert mászkálni veszélyes.

* * *

Türelmetlen lett, mert lassan múltott az idő. Szerette volna tolni az óramutatót, hogy már este legyen, hogy elindulhason a csaphoz, hogy ihasson, hogy edényt szerezhessen, mert talán egy hét is kell a szabaduláshoz. S mindennek útjában állott az idő lassúsága, amit hatalmas, domborművel díszített zsebórája mutatott. Ez az óra olyan hangosan ketyegett, hogy az órazsebbe téve, szöveget keresztül is jól lehetett hallani. András egyre gyakrabban nézte a mutatókat, de azok nagyon lassan mozogtak, míg ő egyre sebesebben rötta a szűk cella betonpadlózatát. Öt lépés előre, öt lépés hátra, már nem tudni hányadszor.

Láza megint emelkedőben volt, s hiányzott a kéz, a láb, az ész, a száj, a nyelv megszokott tevékenysége. Csupa rendkívüli dolog van körülötte, és jóformán semmi, ami megszokott. Hiányzott neki minden, de főleg a beszéd, pedig még egy napja sincs, hogy feleségétől elvált, de előtte két napig egy szót sem szólhatott s még mordulni is csak egyszer mordult. Még egy sóhaj sem hagyta el, még egy nyögés, egy füttyentés sem. S az állandó figyelem, amivel a külvilág apró zajait hallgatja, szintén fárasztó. Nem a zaj, — mert pár halk kalapácsütés, egy-két gyenge «hó-rukk!» hallatszík le a Lyukba, — hanem a megfeszített figyelem. Végül annyira kimerült, hogy leült a kócrakásra, hátát nekitámasztotta a falnak s pihent. Keze idegesen babrált a kócon. Szemét be is csukhatta volna, mert — délután lévén — a keskeny rés maga is alig látszott, s így lent sötét volt. És ekkor furcsát érzett a kezével.

A kóc tiszta volt.

Tiszta volt s nem csúszott sem az olajtól, sem a zsirtól. Megszagolta, majd gyujtója fényénél is megnézte az egész nagy kócrakást.

Tiszta volt.

Villámcsapásként jutott eszébe az álombeli inas hangja:

— De segéd úr! Hisz ez a kóc tiszta!

— Tényleg, — dünnyögte. — Nem is poros, egészen friss, csak nemrégén hozhatták. Tegnap vagy tegnapelőtt..

De ki hozta? És miért? És hol van most?

És miért?

És hol van most?

* * *

Felfedezése végtelenül felizgatta. Testi és lelki sanyaruságaihoz már csak ez hiányzott.

— Leütöm, aki jön! Megölöm!

S már kattant is a gyújtó, hogy fegyver után nézzen. Hatalmas erővel rangatta ki a falból az egyik sındarabot, — földalatti transzmisszió csapágyait tartotta azelőtt —, s acsargó érzésekkel próbálgatta súlyát. Balkezébe fogta, majd áttette a jobbra. Hosszát tapogatta és sujtani próbált vele.

Hogy a vasdarabot kézben tarthatta, rettegése lassan elmúlt. Meg az is eszébe jutott, hogy a Lyukba ereszkedővel szemben előnyös helyzetben van, mert mire az illető leér, már agyon is ütheti míg az vakoskodva tapogatna, koto-rászna. S mire Gondolataiban ideér, észre kellett vennie, hogy nem is olyan veszélyes a helyzet. Nem, mert aki ide akar jönni, maga is félti életét, maga is bújik, őt is keresik, kutatják.

— Ugyanolyan lehet, mint én!

Falhoz támasztotta hát a sındarabot, de úgy, hogy azért bármikor kéznél legyen. az ördög nem alszik. Majd újra sétába kezdett. Kényszerítette magát, hogy lassan lépkedjen, olyan lassan, hogy hallani se lehessen. A lépések szabályos ritmusa most pihentette őt. A vad testi és lelki erőfeszítés után gyógyító hatásúnak bizonyult a szabálytalanság. Ismét gondolhatott a vízre, az éjszakai útra, a lopakodásra, a csendben tovatünő árnyakra. Megnézte óráját:

— Soká lesz még műszak vége! Még csak hat óra.

És lefeküdt a kőcra, a tiszta kőcra. Két kezét feje alá tette, hogy arcát, nyakát kímélje a szűrős kőctől, s pihent. De nemsokára elszibbadt a keze a szoros nagykabátban, ezért sapkáját tette feje alá, s féloldalt fordult. Így nem piszkálhatta arcát a kender, s nyugodtabban feketett. A várakozás csendjében a szokásos, nem túl összefüggő képsorok surrantak át lelkén. Ferike is előke-rült. Az alvó Ferike...

— Épp hogy csak megnéztem a gyereket. Betegnek látszott. Mindig olyan sápadt. Azt mondják vérszegény.

A sápadt gyerekarc ottmaradt előtte, s olyan világosan kirajzolódott, hogy megsimogathatta volna. De Ferike hirtelen az udvaron termett, s már ment is hátra a kerítéshez, ahol szép kavicsokat lehetett találni. A legszebbeket zsebre- rakta.

Ugyanazzal a mozdulattal, mint amivel ő szokott zsebkendőért nyúlni, vagy pénzért.

— Hasonlít rám! Persze! Én is hasonlítottam az apámra, még nagyapámra is. Boldog volt, majd hirtelen eltűnt minden kép, s világosan hallotta órája ketyegését.

— Jobb, ha most megyek vízért. Amikor még vannak emberek a gyárban. Nem olyan feltűnő.

S felkelt, megigazította sapkáját, nagykabátját levetette. — nélküle könnyve- ben mozog —, s az egyik sínnek támasztva lábát, óvatosan kimászott a védel- mező Lyukból.

* * *

A C. üzem teljesen néptelen volt. A gépeket már leszerelték. Amit lehetett, vagonba raktak, s mentek a hosszú szerelvények hátra, nyugatra, meg északra. Egyidő óta már csak az északi pályán lehetett szállítani, ami a gyár leszerelését lassúbbá tette. Sok gép az udvaron állt, amit az ablakból jól lehetett látni, mi- vel bent sötét, az udvaron meg világos volt. András aránylag biztonságban érezte magát, s csak arra vigyázott, hogy lehetőleg fal mellett jusson a mosdóhoz, ahol ivóvizet talált. A csap mellett egy szögön közösen használt, horpadt alumínium bögre lógott. Óvatosan engedte a vizet, hogy ne csörögjön, s ivott. Lassan, meg- fontoltan tette. Két bögrével. Kezét a vékonyan, hang nélkül folyó sugár alá tar- totta, s lemosta. Megmosta arcát is, s miután zsebkendőjével megtörülközött s felöltözött, frissnek érezte magát. Az alumíniumbögrét ismét felengedte s már indult volna, mikor észrevette, hogy az udvaron lánkol valami, s gyengén szí- porkázik. Úgy állt az ablakhoz, hogy a fal eltakarta testét, s vizsgálódó szemmel nézegette a lángot. A C. üzem nyersanyagraktárának darujja felől jött a fény. Sokszor javította, itt volt üzemfenntartó. Az egyik oldalfogaskerék gyakran tönkrement.

Most a daruhorgot tartó vastag drótkötelet vagdalták el autógénnel, s hogy ezzel vegeztek, a darupálya vasszerkezetét, a főtartókat olvasztották. Gyorsan haladtak, s mire a tizennegyedik tartóhoz értek, már vágni se kellett, mert saját súlya alatt lezuhant a darupálya s a hid az alatta halmozott, udvarra tett precíz gépekre, bonyolult fogaskerékmarokra esve, nagy pusztítást végzett.

A vezető, a szerkezeti osztály egy technikusat jól ismerte. Közönyösen mozgott. Lelkesedés nélkül.

Ellenben a hegesztő segédjének arcán kéjes öröm villant. Nevetett, magyarázott és zsebredugott kézzel nézte a lezuhanó óriást, Láthatóan élvezte a rombolást. András ellenségesen figyelte a jelenetet. Úgy érezte, hogy a hegesztősegéd arca rémisztőbb a halottakénál is.

Elindult.

Hangtalanul sietett, csúszott, surrant a Lyuk felé. Felemelte a vaslapot s leugrott, de nagyon megijedt. Furcsa dolgokat érzett a lábával. Mozdulatlanlanná vált és várt. Figyelt. Nesz sem hallatszott, csak az órája keteyegett.

— Úgy látszik, nincs itt senki, — gondolta, majd leengedte a vaslapot és öngyújtójánál szénézett.

Szűj! Rengeteg gépszűj!

A Lyuk egyik felét szinte teljesen elfoglalta a sok vadonatúj, még használatlan, friss szagú bőr.

Hirtelen zajt hallott. Futó lábak, bakancskopogás, egyre közelebb és közelebb. Mozdulni sem tudott. Hirtelen felemelkedett a vaslap s már hallotta is, hogy egy súlyos tárgyat löktek a sötétbe, miközben így nyögtek:

— Az anyját! De nehéz volt!

* * *

Szólni akart, de meggondolta magát. Hagyta, hogy lecsapódjék a vaslap, bár úgy vélte, az egyik hang ismerős. Mintha Bognár Palika nyögött volna. Az inas, akinek annakidején szemébe pattant a szikra s akivel múlt éjjel álmódott. Lényegében kedvelte őt, az állandóan füttyörésző fiút, aki harmadik éve volt már a keze alatt, sokszor a szó legszorosabb értelmében, mert aprótermű maradt szegényke, aki betyáros hetvenkedéssel akarta ellensúlyozni a természet kegyetlenségét. Mert mi más ez, ha nem kegyetlenség: egy tizenhatéves kamaszkorból már-már kilépő emberkénél. kinek esze és képzelete egyre szaporábban rebegi körül a lányok alakját s azok azt mondják rá: «Töpörtyű!» — és nevetnek rajta. Mindenki megtréfálja. Inastársai, a segédek, a mester, még az apja is. Hogy így eszébe jutott Palika, bizony sok jó nevetés emlékével együtt bukkant elő, de most hozzákeveredett ez is, aminek az imént volt tanuja. S gorombának érezte a nevető, vigyorgó arcok láncát. Úgy érezte, hogy ezek a láncszemek igazságtalanul kovácsolódnak az inas hitvány kis testére.

— No, ezt sem gondoltam volna Palikáról!

Banta is, hogy nem szólította meg őket, de ugyanakkor örült is:

— Jobb, ha senki sem tud rólam, ha nem is sejtik, hogy itt vagyok. Akárkinek eljárhat a szája s csak egy rosszakaró kell, már vége is mindennek.

Lefekvéshez készülődött. Összerázta a kócot, újból eligazitotta, kényelmes fekvőhelyet csinált. Mindent elrendezett, s elnyújtzkodott. Jól érezte magát. A mai nap sikerei, az apró megnyugtató észrevételek tették ezt, s most arra gondolt, hogy nagyapja nélkül mindez lehetetlen lenne.

— Ha ő annakidején nem mutatja meg a Lyukat, ugyan ki más tette volna?

Egyébként is szívesen gondolt az öregre, szerette őt. Kedves ember volt, bár hirtelenharagú. Néha rávágott a pipaszárral, mert a pipa mindig a kezében volt, ha munkában fáradt testét nyugtatva a tornácra üldögélt, kivált mióta nyugdíjazták. Szegény nagyapa! Könnyes szemmel mondta meg otthon, hogy hazaküldték. Nagyon rossz volt őt nézni. Öreg, ráncos arcát, a görnyedt hátat, a hitetlenkedő fejrázást. Kedves kisszékén üldögélt napokon át és pipázott. Ő sokáig guggolt mellette, némán, sarkán ülve. Nagyapja sem szólt.

— De jó volt még akkor! — gondolta.

És eszébe jutott, hogy mikor két év múlva a gyárba került, s megmondta, hogy ő Sokró bácsi unokája, azok jól megnézték s azt mondták:

— Tudod-e, hogy mikor nagyapád utoljára levetette a bőrkötényt, sokáig nézte itt ezt az otromba erős gépet, és megsimogatta?..

Ha erre gondolt, mindig elrészékenyült. Szintúgy, ha a gépet nézte, amely még most is megvan, ha ugyan nem verték szét, nem vágták össze ezek a vadak.

— Micsoda gazság az, hogy pusztítják a gyárat. Romhalmaz lesz itt minden. Még fű se nő utánuk.

Ahogy feküdt a kőcon, néha a gépszíjba rúgott, mert patkányok szaladgáltak a vaksötétben, kivált most, hogy megéreztek a friss bőr szagát.

András orra már érzékellen volt, hozzászokott az erős szaghoz, mint teste a kócsághoz. Láza elmúlt, sorsa kedvezően alakult. Feje sem remegetl már.

— Csak várni kell! — gondolta. — Meg kell várni a végét. Mégis nyugtalan volt, hiába csitította magát, nem használt semmit.

Felállt s topogni kezdett a szűk Lyukban, majd pár perc múlva ismét a sínnek támasztotta lábát, kimászott a cellából s elindult.

* * *

A szerszámraktár kincseit akarta eldugni. Nem tudott volna aludni, ha nem cselekedhet, ha nem menthet ő is. Sötét csend nyújtózkodott a kormos épületek között, távolról nagyon halk ágyúszó hatolt ideig, de ez nem zavarta a csendet. Inkább elmélyítette, mint nyári éjszakát a tücsökciripelés. A sötétség jól takarta, elég gyorsan haladt. Emberek hangját sem hallotta, az őrség is biztosan a kerítés mellett jár, ha jár. Mikor megszökött, csak félelem és irtózás volt benne. Egy-egy rossz lépése, amivel zajt okozott, most is élénk szívdobogást váltott ki, de túl ezeken egy másik érzés is ott bujkált benne. Erre az útra nem saját élete feltétele küldte, hisz ez inkább veszélyt jelentett: tudatosan vállalt veszélyt. Valami büszkeségféle is robbant benne, úgy érezte, hogy nagyot tesz. Saját fontosságát már máskor is észrevette: elrántotta egyik munkatársát a ledőlő sín elől, vagy jól megfelelt egy kérdésre, amire senki sem tudott válaszolni, vagy megoldott olyan problémát, amihez társai nem tudtak hozzányúlni — de most sokkal erősebben jelentkezett ez az érzés. Párás lett föle a szeme. Bár reszketett izalmában, baj nélkül jutott el a szerszámraktárhoz. Kulcsra volt zárva, s vissza kellett mennie a lakatosműhelybe, ahol a művezető asztalán megtalálta a kulcsot. Az ajtót kinyitva, elkezdte ládába rakni a fúrókat, mikrómétereket, reszelőket, dörzsárákat, s mindazt, ami kell egy lakatosnak. Óvatosan, zörgés nélkül pakolt. Időnként vállsijánál fogva megemelte a szerelőládát, súlyát próbálta.

És ekkor az ajtóból rászólt egy férfi:

— Hát te mit keresel itt, András?

Inai megroggyantak, szeme elhomályosodott.

— Megijesztett, János bácsi, — suttogetta és kezét nyújtotta. — Már azt hittem, hogy felfedeztek.

Forgács János, a gyalus, nagyon komolyan nézett Andrásra, majd két kézzel megrázta az eléje nyújtott kezét.

Értették egymást.

* * *

Sötétedésig még egy ládát teleraktak s vitték a Lyukba. A láda nehéz volt, a kőcra ültek. A gyalus cigarettával kínálta, aminek hiányát eddig csendes beletörődéssel viselte el, és rágyújtottak. Hol az egyik, hol a másik arc bukkant fel egy-két pillanatra, hogy utána visszamerüljön a sötétségbe. András elmesélte szökrését, bujkálását, meg itteni tapasztalatait, aztán eszébe jutott a gépszíj, meg a motor.

— Tudja-e, Jani bácsi, mégis rendes gyerek ez a Palika.

— Miből gondolod?

— Ők hozták ide ezt a motort. Bátor legényke. Az ő hangját megismertem. De a másikra nem tudok rájönni.

— Gábor volt.

— Tényleg... a piparszárlábú! El se hinné az ember. Ezt a Palikát is folyton nyakalni kell, és mégis... szinte sajnálom, hogy annyiszor nyakonvágtam.

— Hirtelen vagy, ha iszol.

— Én?! Hát ha egy héten egyszer elmegyek, az is baj?

— Barna is így volt — mordult fel az öreg. — Harmincéves korában csak hetenként egyszer sikerült be, most meg az istállóban alszik, mert mindenki arrébb rúgta.

Csend lett, kellemetlen csend.

— Lehet, hogy igaza van...

— No, nem azért mondtam. Van itt sokkal fontosabb tennivaló. Amit csak lehet, el kell dugni. Legfeljebb még két napig lehetnek itt a németek.

— Hiszen, ha a vasutat fel lehetne robbantani!

— Nagyon őrzik.

— Mégis az lenne az igazi.

— Gondoltunk rá — mormogta az öreg. — Volt olyan, aki elment volna, de abbamaradt.

— Miért?

— Óvatosságból. Aljas óvatosságból, — mondta Jani bácsi, kizökkenve szokott nyugalmaiból.

— Valaki nagyon ellene volt, mi?

— Igen. Azt hittem, hogy a mi emberünk, de most azt mondom, hogy rongy. Ha én a hatvan évemmel tudok itt dolgozni, rejtőzni, éjjel a csatornában, nappal meg a leszerelésnél, és én elvállaltam volna, akkor ő is bátrabb lehetne. De ő egyre azt hajtogatta: «A lakosság issza meg a levét», — meg mit tudom én, miket. Hiába mondtam, hogy jóval a város felett kellene robbantani, csak a magáét fújta.

Köpött egyet az öreg, majd folytatta:

— Csak az okos duma! Hát most látni! Nem duma kell, hanem cselekedet, de akkor ő elbujik. Elfalaztatja magát egy pincében.

Az öreg elhallgatott, nagyot szipantott a cigarettából. András meghökken. Sohasem gondolt volna arra, hogy ekkora indulat fér meg a gyalusban, hiszen mindig nyugodt volt a gyárban, mindig mérsékelt és szűkszavú. Most lehorasztott fővel ül egy köteg kőcon s ezt mondja:

— Csalódik néha az ember.

András együttérzően bólogatott egy darabig, majd így szólt:

— Az a fontos, hogy maga itt van.

Az öreg keserűen legyintett s elnyomta cigarettáját a falon.

— Én, — mondta, — mit tehetek én? Ha még fiatal lennék, akkor talán. De így öregen, szinte egyedül, bizony nem sokra megy az ember.

— Azért, mégis csak itt van — ismételte Andor.

— Hát itt! De bizony másképp lenne, ha fiatal lennék!

— A fiatalság elmúlik — merengett Andor.

— Fl. És nem lehet megfiatalodni.

— Nekem az jár az eszemben, hogy mikor megy a legutolsó vonat, — mondta Andor.

— Körülbelül holnapután.

— Hány szerelvény mehet el addig?

— Még vagy kettő. Többet nem tudnak berakni. A köszörű- és hengerraktárt szeretnék még hátravinni. Azt kellene megmenteni...

— A mai éjszakát rászánom, idehordom a legértékesebbjét az ócskavas közé.

— Jól van, Andor! Jól van. Én is megyek, majd Gáborral meg a többiekkel hordjuk. De... ha megfognak... tudod mi lesz? Nagyon óvatos lennél!

— Az én bőröm nem szárítják meg! — mondta Andor. Azután segített kimenni az öregnek, s ő is elindult.

***

Az egész testét, idegrendszerét kimerítő munka után, délután két óraker ébredt fel. Rosszul aludt, mert már alig volt hely a Lyukban. Szomjúságot érzett s kitapogatta a bögrét. Óvatosan, mert félt, hogy meglöki, s akkor estig szomjazhat. Azután felöltözött. Azaz belebújt nagykabátjába, sapkáját megigazította, helyrerázta ingét, nadrágját. Hogy ezzel elkészült, zsákját maga mellé vette s enni kezdett. Mikor becsomagolta az elemózsiát, felállt. A kócság mellett volt még egy kis hely, itt toporgott, majd megállt, s hosszasan hallgatózott. Először azt hitte, téved, de a dörrenések, robbanások arról árulkodtak, hogy veszedelmesen és szabadulást ígérően közel a front. S talán holnap, vagy holnapután kibújhat a cellából és tiszta levegőt szívhat.

Öröme határtalan volt. Ilyen közel vannak már, ennyire közel! És minden közelebb jött. Minden. Az egész élet. Ő, a Lyuk lakója, kiszabadult. Talán már holnap! Ahogy így állt, szinte megzavarodva a rászakadó boldogság súlya alatt, félőrül Jani bácsi hangját hallotta:

— Már belőnek. A futbalpályán álló tankok mennek is. Aknáznak veszettül.

András kiszólt:

— Az őrség itt van még?

— Igen. Azt hiszem, nemsokára, de legkésőbb este robbantás lesz. A kazánház meg a főépület van aláaknázva.

— Elment a vonat?

— El, de most az nem fontos, csak a kazánház. Valamit ki kellene találni!

— Jövök, — mondta Andor és kimászott a Lyukból.

* * *

Hamar sötét lett. Négy óraker már annyira szürke volt az ég, hogy bátran lehetett mozogni. A dörgés fokozódott. András repülőzúgást hallott, s nemsokára káprázatos látványban volt része. A földről nézve tüzijáték, fent veszélyes kiméletlen harc. A vadászgépek roppant sebességgel röpködtek, de erre csak a hárszinterének gyors változásából lehetett következtetni, mert csak a lövedékek által húzott fénycsikokat s a torkolattüzeket lehetett látni. András az öntöde tetején, a kazánház tőszomszédságában hasalt, egy hatalmas vasgerenda mögött. Erről a helyről jól látszott a kazánház mellett ásott árok, melyben robbanóanyag volt. Figyelt, s néha a szemközti G. üzem tetejére pillantott, ahol Jani bácsi és Gábor feküdt egy-egy géppisztollyal, Jani bácsi szerzeményével. Így hárman védtek a kazánházat. S ha hozzászámítjuk a főépület körül elhelyezkedő további négy embert, akkor összesen heten védik most a gyár jövőjét.

És keményen figyelnek.

Este nyolc óra lehetett. Csipős szél fújt. András irgalmatlanul fázott, fogai összeverődtek. Kezébe bele-bele huhogott. Lábának nem tudott parancsolni, az folyton remegett

A környéken mindenütt hatalmas robbanások. A futballpálya felől tűzoszlopok törtek a magasba.

Fél kilenckor megjelent a német. Géppisztolya nyakában lógott. Sietett. András feszülten figyelt. Tudta, hogy az életével játszik, hiszen ha felrobban a kazánház, akkor ő is...

Már csak százméter, már csak ötven...

És ekkor András megragadta a németek által nagyon kedvelt nyeles kézigránátot, keze a porcellángombon, kirántotta a zsinórt s széles ívben levágta a német elé. Ugyanakkor a főépület felől is robbanás hallatszott, majd géppisztoly szapora kattogása. Az őrség vakon rohangált az épületek között s eszeveszetten lövöldözött. Nem tudták mi történhetett.

Oroszok!

Csak erre gondolhattak. Biztosan az oroszok! Andrásék pedig egy-egy kézigránátot vágtak az épületek közé, hogy fokozzák a zűrzavart. Nemsokára eltűnt a gyáruvarról az őrség. Andrásék lemásztak a tetőről s a kapu felé osontak. Mind a heten nyakukat csavarva, szemüket meresztve figyelték a kapu körüli

esztelen kavarodást. Két német a gyár felé lőtt, a többiek gépkocsira ugráltak, aztán a két utóvéd is felkapaszkodott, s elrobogtak.

Az emberek összenéztek. Előbb óvatosan, később egyre merészebben kiabáltak, kurjongattak, ölegették egymást. András hosszan megrázta Jani bácsi kezét, ami elég nehéz volt, mert az öreg koráról megfedkezve ugrált örömeiben.

Aztán elindultak a kerteken át, haza.

